

helyreállítani, de meghíúsította az uralomváltozás. Az épület további sorsa a lassú pusztulás. Az 1990-es években kezdődött meg helyreállítása, új tetőszerkezetet kapott, és a súlyosan megrongálódott falakat megerősítették. Még további újjáépítésre lenne szükség, bár az említett kastélyok közül az alsórákosi van a legjobb állapotban. A kastélyok eredeti berendezése sehol sem maradt meg.

Az egykor kastélyokban is meglévő kazettás famennyezetek, festett, népies motívumok mintakincse ma már csak az erdélyi templomokban tekinthető meg. Az elpusztult fafaragások a mai erdélyi fafaragók alkotásaiban élnek tovább.

Udvarhelyi Bence

További irodalom: *Gróf Bethlen Miklósné: Visszaemlékezése elhunyt férje családtörténetére és életútjára.* Kolozsvár (Kolozsvár) 2005. 12. szám – *Biró József: Erdélyi kastélyok* Bp. 1943. – *Budai Enikő-Kovács András: Transylvania Anno Domini MMI.* Kolozsvár 2002. – *Keresztes Gyula: Maros mégyei kastélyok és udvarházak.* Marosvásárhely 1995. – *Kovács András: Késő reneszánsz építészet Erdélyben* Bp.–Kolozsvár 2003. – *Rados Jenő: Magyar kastélyok.* 1939. – *Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században.* 1895. (újra: Bp. 1986.) – *Szépréti Lilla: Régi és új világ.* Kolozsvár 1981. – *Vincze Mariann: Az alsórákosi várkastély.* Műemlékvédelem (Budapest) 1994. 2. szám.

Az alsóúti Habsburg-kastély

I. József nádor 1819-ben részben családi birtokáért cserélte, részben vásárlás útján jutott az alsóúti uradalomhoz, amely egészen 1945-ig a Habsburgok magyar ágának a birtokában maradt.

A nádor új birtokán rangjához méltó kastélyt akart építeni, ezért a tervezéssel a híres mestert, Pollach Mihályt bízta meg. Egy év alatt elkészült a terv. 1820 június 13-án került sor az alapkövetételére. A klasszicista kastély építési munkálatai 1826-ra készültek el és további egy évet vett igénybe a berendezése, így a főhercegi család 1827-ben már ide is költözött. A munkálatok azonban tovább folytak az épületen, és később is történtek bővítések. A kastélyhoz tartozó parkot az építés ideje alatt kezdték el telepíteni. József nádor szenvedélyes kertész volt, már gyermekkorában megtanulta a kertművelés fortélyait, minden jelentősebb családi esemény alkalmával emlékfát ültetett. Még életében megépültek a gazdasági melléképületek és az istálló is.

Jelentős bővítési munkálatokra József Károly magyar királyi honvéd főparancsnok kerített sort az 1870-es évektől kezdődően. Az U alakú udvar keretező szárnyakhoz, további L alakú szárnyakat illesztettek. Az így kialakult új külső udvar szélesebb lett, mint az eredeti belső udvar. A jobb oldali külső szárny végéhez kapcsolódva helyezkedett el az istálló. Simor János bíboros-hercegprímás figyelmét felkellette a helyiség és megjegyezte, hogy olyan szép, még kápolnává is átalakítható lenne. Az átalakításra Stornó Ferenc építészrt kérték fel, aki a tervvel az 1879 évi székesfehérvári országos kiállításon aranyérmert nyert. A kápolna 1880-ra készült el és november 27-én Simor János fel is szentelte. A kápolna folytatásaként könyvtár és levéltár épült. A könyvtárban állítólag öt corvinát is őriztek. 1871–72-ben felépítették a pálmaházat, melyet Ybl Miklós tervezett. József Károly ásatá ki a tó medrét és furatta Zsigmondy Vilmosmal az ország második artézi kútját.

Az utolsó átépítés a XIX. század végére tehető. E munkálatok során nyerte el a kastély a végleges formáját. Helyiségeinek száma ekkor kétszáz fölé nőtt. A kastélyudvar bejárata előtt nemzetiszínűre festett talpazaton álló két, a komáromi várerődből származó 1848-as ágyú fogadta a látogatót. József Károly helyezte itt el őket, mintegy hirdetve, hogy katona ember lakja a kastélyt. Az udvar közepét szökőkút díszítette.

A főépítető a nádor volt, majd az őt követő családfeők igyekeztek a maguk ízlésének megfelelően otthonossá tenni a helyiségeket, a berendezés ezért nem egységes. A bútorok többségét József nádor első felesége Alexandra Pavlovna az orosz cár leánya hozta nászajándékként magával. Az épület földszintjén helyezkedtek el a nagyméretű termek, az emeleten a családtagok lakosztályait és a vendégek

József főherceg és felesége, Klotild főhercegnő (Koller Károly felvétele, 1885 körül)

számára fenntartott helyiségeket rendezték be. A kastély legszebb része a timpanonos homlokzat, de a főbejárat mégsem itt, hanem az udvari oldalon nyílt, ahol üvegezett kocsibejáróban szállhattak ki az érkezők. A kastély legnagyobb terme közvetlenül a főhomlokzat mögött elhelyezkedő nagyebédlő volt. Belmagassága megegyezett az épület teljes magasságával, fölülte nem voltak emeleti helyiségek. Falait pompeji stílusú freskók és a görög mitológia alakjait ábrázoló festmények díszítették. A nagyebédlőből balra (a homlokzattal szemben állva) nyílt a főhercegi, jobbra a főhercegnői lakosztály. A főhercegi lakrész a fegyverteremmel kezdődött, ahol a világ minden részéről származó fegyver megtalálható volt. Az ausztráliai bennszülöttek egyszerű fegyverzetétől a precíziós ismétlőfegyverig mindenféle harci eszközt lehetett itt látni. Ezután a családi képtár következett, innen nyílt a dolgozószoba. A könyvekkel megrakott polcok mellett, a szekrények tetején földgömbök és éggömb állt, mellettük lexikonok. A lakosztály az épület udvari szárnyában folytatódott a hálószobával. Egyszerű volt a berendezése. Két szekrény között állt az ágy.

A falon tüzőlő eszközök helyezkedtek el. A fal mellett körben a magyar királyok fából készült szobrai sorakoztak. A hálószobából pedig József Károly asztalosműhelye nyílt, majd tovább folytatódott a fejedelmi vendégek elszállásolására szolgáló lakosztályokkal. A nagyebédlőből (a homlokzattal szemben állva) jobbra helyezkedett el a főhercegnői lakosztály. Az első helyiség a fehér szalon volt, majd a vörös szalon és a főhercegnői dolgozószoba következett. A lakosztály itt is az oldalszárnyon folytatódott a háló-, majd a fogadószobával. Ezután a gyermekszobák következtek. A fehér szalon a nevét a falat borító fehér selyem tapétáról kapta. Az itt lévő festmények között volt egy Munkácsy Mihály alkotás is. A vörös szalon szintén a tapéta színéről kapta a nevét. A dolgozószobát családi és vallási ereklyékkel zsúfolták tele.

A kastély legszebb része a kápolna volt. Elsőrangú művészek vettek részt a kialakításában. A mennyezet freskóit Lotz Károly festette, az ólomüveges ablakokat a neves üvegművész Róth Miksa készítette. A padlót mozaik borította. A főoltár képe Szent Istvánt, Magyarország első királyát ábrázolta, amint koronáját felajánlja Szűz Máriának. A kápolna a falu templomaként is szolgál.

2. A kastély sorsa a XX. és a XXI. században

A szüleimmel szeretünk sétálni a kastély parkjában. Sokszor elképzelttem már, milyen lehetett régen. Megelevenedtek előttem a gyönyörűséges termek, a koncertek, a szép ruhás hölgyek, a vendégeskedések, vadászatok és hogy mennyivel színesebb és gazdagabb lehetett a falu élete is.

Mennyi értéket és szépséget gyűjtött itt össze a család. Magyar mesterek munkáit, mert a Habsburgok magyar ágához tartoztak, erősen nemzeti érzületűek voltak. Minden volt itt, képtártól hintómúzeumig.

Kiket láthattak ezek a régi falak? Fel se lehet sorolni. Itt vállalt állást Vajda János, a költő. Az 1870-es években Liszt Ferenc is megszálltatta a zongorát. A naplója szerint járt itt Széchenyi István is. Feljegyzésekből tudjuk, hogy az egyik tüzeset alkalmából József főherceg magára hagyta Jókai Mórt, mert ő volt a tüzőlők parancsnoka.

1944-ben a Habsburgok kénytelenek voltak elhagyni Alcsútot. Utolsó családtagjaik még december 19-én is a faluban tartózkodtak. A berendezési tárgyakat és az értékeket a kastélyban hagyták. December 23-án az orosz csapatok elfoglalták a falut. Karácsonykor már több helyen égett a kastély, ma sem tudjuk hogyan gyulladt ki. Az épület hetekig égett. A könyvtár és a levéltár megsemmisült. Megkezdődött az értékek széthordása. És mi maradt mára a pusztító tűz és az esztelen rombolások után?! Nem sok. A timpanonos portikusz, a gazdasági szárny néhány helyisége, a lovarda amit Eiffel tervezett, a „babaház” nevű játszópavilon és a kápolna. Az U alakú alaprajzot napjainkban egy bukszus sor jelképezi. 1951-ben a kastély bontásakor a kápolna falait szerencsére nem merték elbontani, de mindent megtettek annak érdekében, hogy tönkre tegyék. Később úgy döntöttek az illetékesek, hogy renoválják és átalakítják. Levették a maradék freskót, felverték a hibátlan mozaikpadlót, és a torony sem maradt meg eredeti formájában. Elpusztították, felsőbb utasításra lebontották a kiégett épület falait, az Ybl által épített pálmaházat, a narancsházat, az üvegházat, a fürdőházat, az istállót, a hintómúzeumot és a gloriettet is. A tő meg van, gondozzák is valamennyire, de a szökőkút nem működik. A kovácsoltvas kerítés egy részét ellopták, ezért lebontották az egészet.

Sajnálatos, hogy töredéke maradt meg az alcúti kastélynak, de még szomorúbb, hogy erre a kevésre sem tudunk vigyázni. Még néhány év és nyomtalanul eltűnik az emléke is.

Az épületmaradványok egy része és a park amely ma arborétum a Duna-Ipoly Nemzeti Park kezelésében van.

Fekete Ildikó